

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

Jemtlands Län

TILL

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifne

FEMÅRS-BERÄTTELSE

för Åren 1838, 1839, 1840, 1841 och 1842.

STOCKHOLM, 1844.

TRYCKT HOS P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Jemtlands Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifne Femårs-Berättelse för Åren 1838, 1839, 1840, 1841 och 1842.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2010.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

Jemtlands Län

TILL

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifne

FEMÅRS-BERÄTTELSE

för Åren 1838, 1839, 1840, 1841 och 1842.

STOCKHOLM, 1844.

TRYCKT HOS P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
§. 1. Folkmängd.....	4.
Bildning och lynne.....	4.
Sockensällskaper.....	4.
§. 2. Näringar.....	5.
Jordbruket.....	5.
Boskapsskötsel.....	5.
Distrikts-Magasinerne.....	6.
Berg-Verken.....	6.
Huså Kopparverk.....	6.
Ljusnedahls jernbruk.....	7.
Waplans Manufaktur-jernverk.....	7.
Lidens Bruk.....	7.
Stjernfors Bruk.....	7.
Fabriker, Bruk och andra Näringar, som icke tillhöra	
Bergsrörelsen.....	7.
Saltpeter-tillverkning.....	7.
Skogshushållning.....	8.
Pottaske- och Tjåru-tillverkning, m. m.....	8.
Linne- och Ylle-våfnader.....	8.
Jagt och fiske.....	9.
Handel.....	9.
§. 3. Kammar-Verk.....	9.
Tillkomna Nyhemman.....	9.
Sjelfegande Hemmansåboer.....	9.
Gästgifveri och Posthemman.....	9.
Afvittrings-Verket.....	10.
Statsbidrag.....	10.
§. 4. Politie.....	10.
Sedlighet.....	10.
Undervisningen.....	10.
Fattigvården.....	10.
Krögeri-rörelse.....	11.
Skjuts.....	11.
Länsfängelset.....	11.
Läns-Lazarettet.....	11.
Vägar.....	11.
§. 5. Städer.....	12.
Östersunds Stad.....	12.

Stormåktigste, Allernådigste Konung!

Då, till underdånig åtlydnad af Eders Kongl. Maj:ts Nådiga föreskrift af den 17 April 1821, mig nu åligger att afgifva Berättelse om detta Län för de sist förflutna fem åren, från och med 1837 till och med 1841, torde det i Nåder tillåtas, att hvad angår allmänna och oföränderliga, Länets naturbeskaffenhet, gränсор m. m. omfattande Statistiska förhållanden, hänvisa på de tillförene,

så väl uti härifrån afgifne Femårs-Berättelse, som i öfrigt i allmänt tryck redan utförligen offentliggjorda uppgifter.

§. 1.

Folkmängd.

Folkmängden för hela Länet, Östersunds Stad inberäknad, utgjorde, enligt skattskrifnings-längderna, vid 1841 års slut 45,919, deraf 22,508 mankon och 23,331 qvinnkon. Icke fullt hälften erlägger skatt.

Då folkmängden, när sista Femårs-Berättelsen afgafs, utgjorde 44,285, har således tillökningen varit 1,634 personer.

Bildning och lynne.

Allmogens bildning kan med skäl anses icke blott jemförlig, utan äfven öfverlägsen befolkningens i Rikets öfriga Landskaper, helst alla fullvuxna manspersoner, utan känt undantag, kunna försvarligt läsa tryckt skrift och mer än hälften af manspersonerna bland allmogen kunna skrifva.

Bränvins-bränningens och bränvins-förtäringens sparsamhet inom detta Län synes äfven utgöra ett för människovärdet glädjande framsteg på bildningens bana. Folklynnnet härstädes är i allmänhet utmärkt af kärlek och vördnad för Öfverhet och Lagar, jemte böjelse för ordning och skick.

Sockensällskaper.

De Municipal-Styrelser eller egentligen utgreningar af Hushållnings-Sällskapet, som i sista Femårs-Berättelsen omnämnas, finnas för närvarande nästan endast till namnet. En i vårt land ännu i allmänhet rådande motvilja för lönlösa och ofta tacklösa Kommunalbestyr, i förening med måhända i början nog långt sträckta och trötta anspråk på alltför mångartad verksamhet, anses allmänligen hafva vållat det förfall, hvaruti dessa Sällskaper redan under flera år lära sig befunnit. Eders Kongl. Maj:ts huldhet emot denna Inrättning, ådagalagd genom ett särskildt Nådigt Statsanslag af 200 R:dr Banko årligen, jemte det otvifvelaktigt ädla och välviljande i den tanken, som legat till en förtjenstfull grund för första stiftningen af ett sådant tillämnadt nära samband uti alla ekonomiska ärender emellan härvarande Hushållnings-Sällskap och hvarje Socken inom hela det vidsträckta Länet, utgöra mer än tillräckliga bevekelsegrunder

för Läns-Styrelsens uppriktiga bemödanden, att, efter en måhända nödig organisationsförändring, så vidt möjligt är, åter gifva lif och tjenlig verksamhet åt denna Inrättning.

§. 2.

Näringar.

Jordbruket.

Jordbruket skötes väl i allmänhet på samma sätt som förr, men bland många förnufliga bönder och jordbrukande Ståndspersoner har ett ändamåls-enligare brukningssätt af jorden medelst flitigare plöjning af åkern och beredande af compostor till gödning börjat göra sig gällande; och hafva särdeles under de 2:ne sistförflutna goda åren bland den mindre bemedlade allmogen odlingarne betydligt tilltagit.

Länets framtida uppkomst och förbättring, så väl i klimatiskt afseende, som till jordbrukets deraf omedelbart följande välstånd, bero i öfrigt hufvudsakligen på utdikning och odling af de ända till 651,000 tunnland uppgående odlingsbara myror, som nu icke blott ligga onyttige, utan genom sin frostdragande art äro af ett högst förderfligt inflytande äfven på omgifvande odlade marker; den ofantliga sträckan af fjäll-myror, hvilka föga egna sig till odling, är dock häruti ej inbegripen. Utsäde och afkastning af råg och korn hafva ökats sedan sista Femårs-Tabellen, hvaremot utsädet af hafra, blandsäd och ärter förminskats. För länet i allmänhet äro dessa sednare sädeslag äfven mindre förmånliga och gifvande. Potates-odlingen synes tilltaga med hvarje år och torde i en framtid, i förening med myr-aftappningarne, äfven i en betydlig mån kunna påräknas såsom mildrande medel mot följderna af missväxt-år.

Linodlingen synes något tilltaga, ehuru småningom. Hampa odlas allmännare.

Boskapsskötseln.

Hästafveln kan anses hafva blifvit förbättrad på de sednare åren.

Beträffande öfrige kreaturen, är skötseln, äfvensom racen, densamma som förut. Får förefinnas mest af blandad race; af hästar och kor har en betydlig mängd under sistförflutna åren både till Norrige och till flera orter inom Sverige blifvit försåld, hvarigenom den i Tabellerna synbara förminskningen

emot förra Femårs-Berättelsen förklaras, då deremot ungboskapen genom om-tänksam påläggning betydligt ökats.

Distrikts-Magasinerne.

Distrikt-Magasins-fonden i Länet skulle, enligt Kongl. Brevet af den 27 April 1825, utgöra	20,000 tunnor korn
Deraf afgår hvad Jemtlands Regemente öfvertagit, som sedermera, enligt Kongl. Brevet den 16 Februari 1842, i nåder fått afskrifvas	720 t:r 6 $\frac{1}{2}$ k:pr
Odisponerad Distrikt-Magasins spanmål	495 „ 4 „
	<hr/>
	1,215 t:r 10 $\frac{3}{4}$ k:pr
Hvarigenom således Distrikt-Magasins-fonden vid 1841 års slut utgjorde	18,874 t:r 21 $\frac{1}{2}$ k:pr
Derå skuld till Kongl. Maj:t och Kronan vid 1841 års slut, som genom då ännu ej förfallne tiondedels afbetalningar borde återgäldas	3,188 t:r 6 $\frac{1}{2}$ k:pr.

Berg-Verken.

Bergsrörelsen, ehuru den i anseende till de svåra transportförhållandena troligen icke kan uppdrifvas till någon för Länet i det hela särdeles betydendhet, är dock för de närmast omkring Bruken belägne trakter af stor nytta, både genom spridning af penningar och beredande af arbetsförtjenst.

Vid <i>Huså</i> Kopparverk har år 1837 tillverkats	353	<i>Sk</i>	Stap.st.vigt.
” ” 1838	433	”	”
” ” 1839	331	”	”
” ” 1840	520	”	”
” ” 1841	377	”	”

Summa 2,014 *Sk* Koppar

eller i medeltal för dessa fem åren 403 *Sk* Stapelstadsvigt.

Såsom en ovanlighet bör omnämnas, att för Brukets räkning en ångbåt af 8 hästars kraft år 1840 blifvit byggd, som på den straxt invid, 1,500 fot öfver hafsytan belägna, vidsträckta Kall-sjön med mycken fördel begagnas till bogsering af 2:ne kol-jakter, hvilka från sjöns stränder, utom allehanda andra effekter, äfven afhämta kol, hvaraf beloppet de 2:ne sista åren utgjort 4,000

stigar årligen. Den uppfyller fullkomligt ändamålet till vinst både i tid och kostnad. Maskineriet skötes af en vid Bruket född och inöfvad man.

Den vid Bruket mantalsskrifne personalen gör omkring 800 personer, bland hvilka med tillfredsställelse förmärkts, att under de sednare åren bränvinsför-
taringen betydligt aftagit och att öfvertygelsen om denna drycks förderflighet
blifvit allmänt rotfästad.

Vid *Ljusnedahls* jernbruk har från och med 1837 till och med 1841
inalles tillverkats: Tackjern 2,561: 25. 12 Tackj. vigt.
Gjutgods 115: 13. 13 d:o
Stångjern 1,802: 6. 1 Bergs vigt.
Diverse Manufaktur-smide 744: 4. 12 d:o

Waplans Manufaktur-jernverk i Näskotts Socken är nyligen anlagdt af
förre Riksdagsmannen Lars Olofsson i Tullus, och dervid har år 1841 blifvit
tillverkadt 30 Sk ℓ 4 L ℓ . Då denna inrättning hunnit vidare utvecklas och
utvidgas, kan mycken nytta deraf för kringliggande orter emotses.

Dessutom har för Hr Landshöfdingen m. m. M. von Törne den 27 Ok-
tober 1834 utfärdats Privilegium, dels på en Masugn och Stångjernsverk under
namn af *Lidens Bruk* i Offerdahls Socken och dels på ett Stångjerns- och
Manufaktur-Verk med namn af *Stjernfors Bruk* i Hallens Socken, men dessa
verk hafva ännu obetydligt blifvit bearbetade. Å flere koppar-, bly- och jern-
anledningar, som tid efter annan blifvit inmutade, har likaledes icke något
egentligt arbete blifvit nedlagdt och möjliga resultatene kunna följaktligen icke
ännu bedömmas.

Fabriker, Bruk och andra Näringar, som icke till- höra Bergsrörelsen.

Saltpeter-tillverkning.

Saltpetertillverkningen har på de sista fem åren betydligt aftagit, tro-
ligen till följe af nedsättningen i priset.

År 1837 levererades	515	L ℓ	1	℔	} Summa 1,655 L ℓ 15 ℔
„ 1838	295	”	3	”	
„ 1839	325	”	2	”	
„ 1840	298	”	10	”	
„ 1841	221	”	19	”	

Skogshushållning.

Afsalu af Skogsprodukter kan väsendtligen och med fördel endast ega rum från Ragunda, Liths och Hammerdahls pastorater, och detta näringsfång har äfven, särdeles på förstnämnda stället, tillgripits måhända utan nog omtänksam beräkning af framtiden.

Eders Kongl. Majt har i Näder täckts låta tillsända Länsstyrelsen modeller till sågar för Skogsfällning, och dessa hafva på försök blifvit utlemnade till Liths församlingsboer, hvarefter dessa sågar derifrån vidare för samma ändamål tillkomma Ragunda och öfriga trakter af Länet. Någon uppgift om resultatet har dock ännu ej kunnat erbållas. Till åtlydnad af Eders Kongl. Majts Nådiga skrifvelse af den 23 Februari 1842, är äfven anstalt fogad om spridande i Länet af den utkomne Handboken för Skogshushållning samt allmän kungörelse i ämnet utfärdad. Ännu är dock för tidigt, att om verkan af denna åtgärd någon på erfarenhet grundad anmälan skulle kunna ega rum.

Pottaske- och Tjuru-tillverkning, m. m.

De af Eders Kongl. Majt i Näder beviljade och under 3:ne af nu förflutna åren begagnade lån à 3 proc. för befrämjande af Pottaske-, Terpentin- och Harts-tillverkning hafva icke medfört åsyftad verkan, alldenstund ännu en fullkomlig obekantskap med praktiska behandlingen af dessa bi-närningar är rådande, hvadan de också numera ingenstädes inom detta Län bedrifvas. Det direkta Stats-anslag, Eders Kongl. Majt nyligen för samma ändamål i Näder anvisat, torde måhända för en framtid kunna bereda ett önskligare resultat, så vidt naturförhållandena här medgifva.

Tjuru-tillverkningen drifves med mindre sakkunnighet och svagare afkastning än på flere andra orter, men då Eders Kongl. Majt tillåtit, att af ofvannämnda Nådiga Statsanslag en praktisk undervisare äfven dertill må anskaffas för de östligast belägne Socknarne, hvarest Tjära till afsalu med fördel kan beredas, så kan man i denna del med temlig visshet emotse ett förändradt och förmånligare förhållande.

Linne- och Ylle-väfnader.

Några större framsteg i afseende å Linne-väfnader hafva icke försports. Gröfre och finare Ylleväfnader förfärdigas egentligen till husbehof och endast några gröfre, såsom Vadmal, ehuru till obetydligt belopp, afsättas utom Länet. I de flesta hushåll finnas en eller 2:ne väfstolar.

Jagt

Jagt och fiske.

Jagt och fiske, hvarå Länets vidsträckta skogar och talrika sjöar i allmänhet lemna rik tillgång, utgöra icke obetydliga näringsfång.

Handel.

Handeln är dock alltid för den skarpsinnige och på spekulationer begifne Jemtlingen en med synnerlig förkärlek omfattad inkomstkälla. — De fleste bland den förmögna allmogen uppköpa härstädes kreatur, smör, ost, talg, hudar och fogel och afyttra sedan dessa varor antingen sjelfve, eller genom utskickade ombud, i Norrige, Stockholm och å andre orter.

§. 3.

Kammar-Verk.

Tillkomna Nyhemman.

Ifrån och med 1837 till och med 1841 hafva 127 Nyhemman eller Nybyggen med tillsammans 30 $\frac{1}{2}$ delars mantalsskatt tillkommit, hvarförutan verkstälts 92 hemmansklyfningar och 73 jordafsöndringar till Torp.

Ehuru en alltför långt utsträckt sönderstyckning af jord i allmänhet måste anses skadlig, såsom föranledande till bosättning af en större mängd medellöst folk, hvilka särdeles vid de här i Länet ofta inträffande missväxtåren komma fattigförsörjningen till last, är det likväl svårt att bedöma verkan i det hela af de hitintills skedde klyfningarne och jordafsöndringarne, helst man kan antaga, att flere eljest onyttige trakter i detta vidsträckta och folkfattiga Län genom dessa åtgärder blifvit uppodlade.

Sjelfegande Hemmansåboer.

Sjelfegande Hemmansåboer finnas 3,841 och 95 brukare af andras hemman. Något hemman har icke fallit i ödesmål. Orsaken till minskningen i antalet af sjelfegande hemmansåboer måste sökas deruti, att, under de flera på hvarandra följande missväxtåren, egare af mindre hemmansdelar nödgats sälja dem till de förmögna egarne af större hemman, hvilka haft mera styrka att reda sig under missväxtåren.

Gästgifveri och Posthemman.

Gästgifverier finnas 56, Posthemman 10; i öfrigt utgöres Postskjutsen emot beting och lega, som af Kongl. Post-verket ersättes.

Afvittrings-Verket.

Enligt de uppgifter, som från Styresmannen för Afvittrings-verket blifvit infordrade, är hela den bebyggda delen af Jemtland behörigen afvittrad och återstår endast Skattläggning af några Lappmarks Krono-Nybyggen uti Frostvikens kapellförsamling, hvilket nästa sommar kommer att verkställas. Regleringen af Lappallmogens betestrakter, som hitintills icke medhunnits, skall deretter företagas och till slut bringas.

Uti Herjeådalen är hela Svegs pastorat behörigen afvittradt med en egorymd af 1,213,095 tunnland och afvittringsgöromålen hafva innevarande år fortgått inom Hede pastorat, hvarvid äfven reglering af gränсор för der befintlige Lapp-allmoges Ren-betestrakter förehafts.

Statsbidrag.

Beloppet deraf är upptaget i Statistiska Tabellen för hvarje slags hemman och näring.

§. 4.

Politie.

Sedlighet.

Här i Länet begås i allmänhet mera sällan gröfre brott. De större stölder, som stundom föröfvats, äro vanligen begångne af från Norrige eller angränsande Län ankomne personer, hvilka likväl med få undantag blifvit gripne af Kronobetjeningen och till straff befordrade.

Undervisningen.

Undervisningen på landet meddelas vanligen af Klockare och i åtskilliga Socknar af antagne särskilde Socken-skolmästare.

Fattigvården.

Fattigvården bestrides genom fattighjonens fördelning till kosthåll inom Socknen. Fattighus och dylika försörjningsanstalter skulle, med afseende å lokala förhållanden, svårigen ännu i detta Län kunna inrättas och utan olägenheter begagnas. Endast efter en vida starkare befolkning och sedan landet i en framtid hunnit blifva tätare bebyggt och dess ofantliga frostlända sträckor uppodlade samt missväxtår derigenom sällsammare, kan det blifva möjligt att sådana Inrättningar tillvägbringas. Emedlertid är det en märklig och högst tillfredsställande företeelse, att man nu efter blott 2:ne goda år nästan aldrig här i Länet finner någon tiggande.

Krögeri-rörelse:

På landet i Jemtland och i Herjeådalen finnes ingen krog, och i Östersunds stad endast 2:ne sådane och en Stadskällare.

Skjuts.

I stället för Hållskjuts bestrides skjutsningen af Gästgifvarne, som, emot ersättning af öfrige hemmans-åboer, skola dagligen tillhandahålla ett visst häst-antal och för öfrigt biträdas af anslagna Reserv-hemman.

Länsfängelset.

Länsfängelset uppbyggdes år 1835 och, ehuru tillräckligt utrymme beräknades i förhållande till den tiden i allmänhet varande fångpersonal, har likväl utrymmet under sednare åren befunnits nog knappt, i anseende dertill, att flere från andra orter i riket hit ankomne gröfre brottslingar längre tider måst der förvaras, till undergående af vidlyftiga ransakningar. Ett hufvudfel i denna byggnad bör ej lemnas oanmaldt, att, i anseende till tunna murar och andra omständigheter, meddelande samtalsvis fångarne emellan kan ega rum.

Läns-Lazarettet.

Läns-Lazarettet, ehuru till byggnaden bestående af ett inköpt gammalt Militiæ-Boställshus, är dock ännu i ganska försvarligt skick och uppfyller ändamålet.

Vägar.

Uti ett Län med blott 45,000 invånare, spridde på en yta af 435 qvadratmil, och der ej, såsom i de öfriga norra Länen, blott en enda större, genom hela utsträckningen löpande landsväg befinnes, utan tillika, såsom en följd af läget, i alla riktningar genomkorsande, större och mindre vägar, måste det i sanning anses nästan såsom en naturnödvändighet, att vägarne i allmänhet med svårighet kunna hållas uti det fullständigt laggilda skick, hvarå man i andra Rikets provinser med fog gör anspråk. Också lärer detta Län lagligen få anses inbegripet i det undantag i afseende å vägbredden, som allmänna Lagen omnämner. Likväl hafva under de sednare åren, genom Eders Kongl. Maj:ts milda omvårdnad, så väl flere broar öfver större färj-sund, som äfven några mindre vägförbättringar af Statsmedel blifvit verkstälde, till stor båtnad för härvarande Landsort; men någon fullständig utvidgning af vägbredden i allmänhet, till likstämighet med förhållandet i öfrige delar af Riket, och hvar-till ett småningom närmande utgör föremål för Läns-styrelsens oafbrutna omsorg, lärer likväl svärigen, med mindre än antingen ett betydligare bidrag af allmänna medel, eller ock blott efter en längre tidsrymd och Länets starkare

uppodling och befolkning, samt sedan en ny vägdelning försiggått, här kunna åstadkommas.

Det Statsanslag, Eders Kongl. Maj:ts och Rikets Ständer vid sista Riksdag till vägomläggningar anvisat, torde väl ock till följd häraf för intet Län så högligen vara af behovet påkalladt, som för denna fjäll-ort.

Hvad särskildt angår den så kallade Norrska vägen, är redan uti sist afgifne Femårs-Berättelse omnämnd den mindre varaktiga beskaffenheten af dess första grundläggning, och sanningsenligheten af denna uppgift utvecklar sig allt mera med hvarje år. Då härtill lägges en under flera år synbarligen ej tillräckligt strängt genomförd underhållspligt, synes nog tvifvelaktigt, huruvida denna storartade, Brödrafolken förenande, fjällbrygga i all framtid må kunna, utan något Statens bidrag, underhållas i det vördnadsbjudande skick, som den, i likhet med den i Norrige belägna andelen, borde ega, såsom ett ärofult minnesmärke af Eders Kongl. Maj:ts landsfaderliga Regering.

En ny allmän Vägdelling, sedan de genom afvittringen tillkommande Nyhemman kunnat blifva lagligen bestämda, utgör ett af Länets angelägnaste behof, likasom en med rätta allmänt delad önskan.

§. 5.

Städer.

Östersunds Stad.

Ehuru folkmängden i Länets enda stad, Östersund, aftagit med 9 personer sedan 1836, så att den vid 1841 års slut endast utgjorde 456 personer, hafva Stadens invånare likväl under de sednare åren verkställt flere byggnader och jemväl betydligt uppodlat den till Staden hörande jord.

Med djupaste undersätlig vördnad, trohet och nit framhärdar

Stormäktigste Allernådigste Konung
Eders Kongl. Maj:ts

underdånigste, tropligtigste
tjenare och undersäte

L. M. LAGERHEIM.

F. W. JONSON.

C. G. WEINBERG.

Östersund, å Lands-kansliet den 31 December 1842.